

БОГДАН ШЕКЛЕР

ЛАЛИЋЕВ КАЗАЗОВИЋ
или примјер Лалићеве воље и генијалности

Велико дјело Михаила Лалића, као и стваралаштво генија, резултат је воље као мјере људских могућности. Воља као садржај људске свијести одређује људску стваралачку моћ. Она је природна енергија на којој се заснива моћ стварања.

У прози сјећања и мемоара *Прелазни период* Михаило Лалић је оставио више примјера о његовој ненадмашној моћи воље, које задивљују читаоца, а сваком ствараоцу откривају пространства моћи раскошне Лалићеве обдарености. Сваки млади стваралац, који не би поступио као Лалић у тим примјерима, нема стваралачких изгледа. Ти примјери су управо лабораторијски докази моћи људске стваралачке воље.

Препричавајући овај примјер указујем на генијалност писца. Такви примјери стваралачке воље, на тако егзактан начин, нијесу присутни у мени познатој литератури, иако се у дјелима велика писаца воља за открића непрекидно доказује.

Велики писац, Лалић, нашао се на перону београдске жељезничке станице. То је прва тачка. На зиду је видио мермерну плочу са именима жељезничара погинулих у НОР-у. Име незнаног Радована Казазовића га је окупирало. Друга тачка. Ту на перону, где је Лалић прије 1941. товарио новине на вагоне, то име га је опчињило и сам записује: "Одмах ми је синнула мисао, па и нада да ћу трагом тога имена моћи да сазнам нешто више о породици, породичној традицији, сеобама, историји тога разгранатог рода и имена."

Обичан, па чак и више способан човјек, би ту стао. Видио Казазовића на спомен плочи и отишао на воз. Међутим, Лалићу је ту тек започињала истраживачка авантура. Одмах се обратио шефу жељезничке станице, пошто је плоча поред прозора његове канцеларије, али му овај није знао ни ријечи да каже о славним жељезничарима. Једино му је дао адресу Жељезничког музеја. Ту смо с Лалићем прошли још двије тачке. Пети пункт од перона гдје је Лалић даље отишао да тражи Казазовића, био је остарео човјек Бранко Медић, који је написао књигу о погинулим жељезни-

чарима, али је он Лалићу рекао да му је Радован Казазовић "далека, блиједа успомена" о којој не може ништа више да му каже.

Писац нејаке воље и недовољне стваралачке снаге ту би стао. Али, геније попут Лалића иде на шесту тачку. Историјски архив Београда.

Човјек од духа може одмах да прерачуна колико је до сад врата Лалић отворио, колико километара прошао од једне до друге тачке. Ту је утврдио да Казазовића нема међу хапшенима, и може се претпоставити које спискове и документа је превртао тражећи Казазовића. Ни на седмом и осмом пункту га није нашао, ни међу стријељанима у логору на Бањици. Отишао је потом у пријавницу становништва града Београда и није га нашао међу пријављенима. Ту долази до претпоставке да је становао на дивљој периферији где се илегалци и не пријављују или га је нека рација покупила без пријаве.

Лалић се онда на томе дијелу потраге пита: "Је ли млад умро?... Је ли имао породице?... Је ли им помогло или отежало то његово вољно или наметнуто жртвовање?... Има ли гдје кога живог од његових - то за мене оста тајна."

Дакле, на далекој периферији Београда Лалић не замире, већ његова стваралачка воља тек поставља нова суштинска питања о Казазовићу.

Поново у пријавници града пита за све Казазовиће и налази једног из Травника, једног из Сарајева, једну жену из Тетова, удату за некаквог тамо Казазовића. Она је Српкиња, они прије су муслимани, а следећа жена из Трпиња, иначе Казазовић, је католкиња. Онда се још ређају Казазовићи српске, па муслиманске вјере, итд.

На десетој, једанаестој и некој даљој тачки Лалић посјећује неке од Казазовића, чије је адресе прибавио. "Неки ми не рекоше ништа, други мало и несигурно, јада се Лалић на тој тачки. Један од травничких муслимана му открива да су они Казазовићи поријеклом из Црне Горе од Ковачевића, а да им је презиме дошло по занату. Лалић наводи "казазии су мајстори гајтана, плетених украса и ширита авулених, златних и сребрних, каквима се украшавају доламе и кабанице и чакшире великаша и госпoде..."

Но, генијални Михаило Лалић није ни ту стао. Стигао је до словеначких и хрватских лингвиста и историчара, и како каже "били су ме убиједили да име Казаз и ријеч каза означава главара, шефа, племића и старјешину, да значи охол и обијестан, као што већ одговара вишем слоју, да је тај слој био некад аварскога поријекла..."

Словенци и Хрвати, научници, Лалића још у којешта убјеђују, али се он не да. Каже: "Нијесам могао да се помирим с њиховом тврдњом да је ријеч и име Казаз, ограничено на територију Хрватске и Словеније. Зато његова стваралачка воља ни ту не попушта већ даље трага за Казазовићем. То име је негдје раније нашао на другом мјесту. Била је то Његошева пјесма Кула Ђуришића. Лалић на томе двадесетом пункту истраживања цитира пјесму:

Када везир ферман прифатио
он на граду обори топове,
а скадарске скупии поглавице,
те им чита царева фермана.

Свако ћути, ништа не говори.
Тад Амзага на ноге скочио,
Амза Казаз од вароши главе,
те за цара не зна ни везира,
па везиру био бесједио:
"Та луд ли си, скадарски везире!..."

Лалић у овом цитату курзивом наглашава име Амза Казаз. Долази на тој новој тачки истраживања до закључка да Његош није измишљао имена, па каже "питао сам се је ли Амза Казаз прибјеглица са западних наших страна, потомак, потурчењачких племића каријериста каквих је било прије и послје, или је у Скадар стигао однекуд са Кавказа, из Мингрелије или Черкеске..."

На томе мјесту Лалић проширује своје истраживање на Његошеве поетске приступе, на сеобе народа и политичка кретања, на географију средње Азије и Кавказа. За генија дакле нема граница и тачке на којој стаје.

"То ме толико заокупило, те сам помишљао да пођем у град на Бојани, да потражим је ли остало таквих трагова или предања."

Но, Лалић прије одлуке да крене у Скадар налази у Архивском одјељењу Цетињског музеја копију Његошевог писма Хамзаги Казазу! Утврђује да је тај човек био Његошев савременик. Хамзага Казаз. Још налази да је бивао на Жабљаку, којекуде још по Црној Гори.

Ни ту није крај потраге за Казазовићем. Укорава словеначке и хрватске лингвисте и историчаре, који нијесу читали Његоша и напамет су тврдили да име и ријеч казаз су везани само за тамо њих. Лалић им својом генијалношћу открива да ни Грци нијесу без Казаза и налази да је извјесни Грк Казазис изгубио лијеву руку у бици на Грамосу од америчког митраљеза.

Годишње милиони људи прођу поред спомен плоче на београдском перону, дневно десетине хиљада, али како је генијалност ријетка појава међу људима, само Михаило Лалић, и то у годинама највећег успона и задњих година живота имао је људске воље и еруптивне енергије да тражи ко је и шта је Радован Казазовић, име с мермерне спомен плоче на перону.

Сам Лалић записује "Укратко речено: није баш да нема везе. Ако и нијесу баш сви били племићи и ширитлије, трудили су се да допринесу туђем сјају и господству". А његов Казазовић је животом додао шта је могао.

Кад сам ја кренуо да опишем моћ Лалићеве воље имао сам у плану случај Казазовић и примјер кад Михаило Лалић налази читуљу некакавог Дабетића и иде му незван на жалбу, на Ново гробље у Београду. Мислио сам да ћу све то да докажем на двије странице. Али, кад сам као што се види, пошао од тачке до тачке Лалићеве истраживачке енергије и неспутаности, само за један примјер сам утрошио двапут више простора. А ко хоће да се увјери у његово истраживање, у његов стваралачки начин, нека изброји и све тачке преко којих је истраживао Дабетиће од читуље до Људе Боксера с Карабурме и смрти његовог сина мотоциклисте.

Одушевљење које ме је прелило откривајући на овим и другим примјерима начин рада једног писца, потврђивало је и неко моје интимно сазнање да је људска воља основни услов стваралаштва.

Bogdan Sekler

LALIC'S KAZAZOVIC (SAYING HIS SAY)
or an Example of Lalic's Inclination and Ingenuousness

Summary

In his creative work Mihailo Lalic left a number of examples of will power. In his memoir's prose *The Transition Period*, in a remarkably impressive manner, he gave the evidence of his will power. Ingenuousness of his narration about transforming of a trivial occasion into a long lasting, persistent and restless search, does not have a peer in our literature. A casual glimpse of a nondescript.

A commemorative plaque at Belgrade Railway Station where he read the name of Radovan Kazazovic, opened his long standing creative desire for elucidating who and where from was that Kazazovic.

A myriad of investigation points, discoveries, knowledge, ways, documents, pledges and defeats followed in his longing for this discovery. Inexhaustibleness of his will is the part of that irrational, what makes only the rare individuals, like Mihailo Lalic, genius. The second example of investigation started from a trivial motive indicates that this is not just a coincidence. All these are the proofs that ingenuousness and human will as the energies take insignificant details much more seriously than the other average individuals do.